

Тадеуш Лапіан,

ректор Європейського інституту в Сопоті (Республіка Польща),
кандидат наук з фізичної культури

ORCID iD 0000 0002 0616 1150

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ АКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ДО ВІЛЬНОГО ЧАСУ

У статті проаналізовано роль сім'ї у формуванні культури вільного часу серед молоді. Дослідження здійснено шляхом власних спостережень за діяльністю учнів початкових шкіл, гімназій та ліцеїв міста Сопот, а також вивчення питання сімейного впливу на ставлення до культури вільного часу в зазначеній групі. На основі використаної тематичної літератури та спостережень визначено найважливіші завдання в системі домашнього виховання, висвітлено негативні тенденції в ставленні до вільного часу в сучасних сім'ях, запропоновано рекомендації щодо покращення поточної ситуації. Поєднання теоретичних знань та даних безпосереднього дослідження дало змогу дійти ґрунтовних висновків щодо стану вивчення проблеми та запропонувати певні її рішення. Стаття є логічним продовженням попереднього аналізу про роль школи в зазначеному процесі.

Ключові слова: виховання, сім'я, діти і молодь, культура вільного часу.

© Тадеуш Лапіан, 2019

Вступ. Сучасна цивілізація висуває все більше вимог до людини незалежно від її віку. Неможливо було б подолати чергові бар'єри людських можливостей, якби не правильна організація та керування індивідуальними процесами відновлення організму в фізичному та психічному контексті. Питання, що стосуються належного функціонування людського організму, особливо важливі на рівні свідомого й раціонального підходу до питань, пов'язаних з використанням вільного часу. Це надзвичайно актуально щодо дітей і підлітків у зв'язку із фізичними і психологічними аспектами розвитку особистості в дитинстві й молодості. Крім того, відповідна підготовка до проведення вільного часу в більш молодому віці дає змогу розвивати звички, які закріплюватимуться і відтворюватимуться в зрілому віці. Тому так важливо виховувати в молодого покоління культуру вільного часу, формувати звички та взірці, що приведуть у майбутньому до належного активного використання вільного часу.

Актуальність дослідження. Цим питанням активно займається низка польських дослідників, зокрема М. Бугдоль, Б. Банах, В. Герат, М. Капіца, Р. Клімас, І. Слонська, Р. Хоміч та ін., міркування яких було залучено до аналізу в цьому тексті. Зараз активно проводяться нові дослідження, оскільки початкова й середня освіта в Польщі перебуває у фазі глибокої реорганізації (перехід з системи: початкова школа /6 класів/ — гімназія /3 класи/ — ліцей /3 класи/ на початкову школу

/8 класів/ — ліцей /4 класи/). Тому зазначена тематична проблема ще не вирішена і перебуває на ранній стадії опрацювання.

Мета дослідження полягає у спробі виокремлення основних складників у житті родини, які стимулюють у школярів потребу використання елементів культури вільного часу у своєму житті.

Предметом вивчення є власне роль сім'ї як найголовнішого компонента у процесі виховання серед молодого покоління культури вільного часу, а **об'єктом** — група сопотських (м. Сопот, Республіка Польща) учнів початкових шкіл, гімназій і ліцеїв у контексті прищепленої їм культури дозвілєвої діяльності.

Розпочинаючи аналіз, слід зазначити, що науково-технічна революція жваво увійшла в природне середовище людини, деградує його, обмежила індивіда, знизивши його фізичну активність, що спричинило зростання кількості захворювань (серцево-судинної системи, нервової системи, ожиріння, деформації хребта, плоскостопості тощо) і вплинуло на виникнення негативних соціальних явищ. Творець цивілізаційних благ не передбачав, що з постійним і неминучим технологічним та науковим прогресом біологічні потреби людей, пов'язані з фізичною активністю, залишаться незмінними. Цивілізація обмежила цей рух, але вона не зняла самої потреби. Тому людина діяла проти себе, вибираючи спосіб життя, невідповідний для її тіла. Звідси виникає гіпокінезія, а разом з нею і безліч цивілізаційних захворювань.

Середньостатистична людина, на жаль, не вміє самостійно забезпечувати себе відповідною дозою руху, яку її тіло визнає найбільш необхідним мінімумом для здоров'я. Тут має стати в нагоді вільний час — саме він повинен взяти на себе тягар фізичного відпочинку, використовуючи для цього всі доступні інструменти.

Організація вільного часу для дітей і молоді все більше орієнтується на різні типи комерційних установ, асоціацій молоді, соціальних і приватних організацій, таких як школи, громадські центри тощо. Однак не можна забувати про фундаментальну роль сімейного середовища для виховання особистості. Школа та сім'я — це місця, де діти та молодь здобувають знання, вивчають специфіку поведінки та набувають нових звичок. Все це спрямоване на підготовку дитини до подальшого життя, а також на керування вільним часом.

Не можна заперечувати той факт, що найважливішою інституцією, яка має фундаментальний вплив на формування взаємозалежностей дитини, життєвих прагнень і аксіології, є сім'я. Саме вона як форма колективного життя формує і вказує шляхи активності у вільний час, пропагуючи конкретні моделі поведінки. Саме тому переважно батьки є будівничими взірцевих матриць проведення вільного часу для дітей та підлітків.

Кожна сім'я залежно від своїх особливостей, специфічних рис, способу життя прищеплює дитині певну схему проведення часу, вільного від навчання й обов'язків. Варто мати на увазі той факт, що дитина з ранніх років проводить своє дозвілля насамперед у сім'ї. Роками дитина підпорядковується стилю життя власної сімейної групи, яка визначає її спосіб і місце проведення часу відпочинку. Необхідно також підкреслити, що не тільки спосіб проведення дозвілля є важливим питанням для визначальних у сім'ї взірців, але й свідоме формування батьками вільного часу їхньої дитини впливає на створення особистості. Немає сумніву, що виховання в сім'ї, яке базується на сильних емоційних зв'язках, має великий шанс ефективно впливати на розвиток особистості дітей під час їхнього дозвілля. Виховна функція сім'ї стосовно вільного часу передбачає, зокрема, той факт, що важлива не тільки форма його проведення, а й емоційна підготовка, емпатія, хист бачення близького і дальнього оточення (Тобої, 2002). Цей тип підготовки здатний впливати на вільні та свідомі рішення про дозвілля у пізніші роки життя. Способів, які сім'я може використовувати, прищеплюючи дитині такого типу ставлення, багато. Не можна переоцінювати щоденні прогулянки дитини з батьками, поїздки у вихідні, різноманітні поїздки під час свят чи то взимку, чи влітку або організовані форми

відпочинку, такі як спільні путівки / тури. Ці форми впливають на розвиток інтересу дитини до активного проведення дозвілля. Проте важливі також іншого роду взірці, пов'язані з формуванням у дитини інтересу до корисного проведення часу поза навчанням і обов'язками. Моделями проведення дозвілля можуть стати будь-які зацікавлення, пов'язані з хобі, читанням книг, вивченням іноземних мов, мистецтвом, музикою тощо. У цьому контексті дуже важливим є поєднання розвитку зацікавлень з вільним часом.

Спостерігається важлива роль культурних впливів, що передаються з покоління в покоління і будують приналежність до конкретної нації, країни чи держави. Що стосується соціально-економічного статусу, то він теж може впливати на розвиток, адже від рівня статків батьків залежить вибір, наприклад, дитячого садка, школи, позашкільної діяльності дитини тощо. Часто трапляється так, що сім'ї з середнім матеріальним статусом спрямовують зацікавлення своїх дітей на те, щоб вони стали рушійною силою їхньої кар'єри в майбутньому. Своєю чергою, у випадку сімей, які є дуже заможними, схема зацікавлень, що реалізуються у вільний час, пов'язана з підтриманням сімейних традицій. Психологи підкреслюють, що вплив сім'ї на дитину стосується передусім процесу ідентифікації дітей з батьками. Це може мати позитивний або негативний вплив на розвиток зацікавленості у проведенні активного дозвілля. Таким чином, міжособистісні відносини в сім'ї впливають на створення закономірностей проведення вільного часу (Vanach, 2002).

На думку психологів, з наймолодшого віку дитина специфічним чином «орієнтується» на певний інтерес. Батьки пропонують їй певну поведінку й інтерес до певної діяльності. Дитина свідомо чи не свідомо реагує на ці сигнали і стає частиною бажаного діапазону впливу батьків. Когнітивна активність дитини викликає у батьків страх, з одного боку, а з другого, спонукає їх до розвивання інтересів дитини, вмiлого контролювання її пізнавальних процесів. Проте не тільки сім'я впливає на поведінку дитини у конкретному напрямі, значну роль відіграє виховання батьків, їхній матеріальний статус, соціальне походження, бюджет та культура дозвілля, знання батьків про потреби дитини в умовах вільного часу, шляхи та форми його проведення, дозвілля батьків, яке формувалося сімейними традиціями, взірцями і потребами, а також бюджет часу дитини. Всі ці елементи взаємодіють один з одним, і це особливо стосується форм витрачання вільного часу, що віддається сім'ї.

Разом із віком дитини також розвиваються її зацікавлення, саме тому уважне спостереження

батьків має стати основою для належної організації вільного часу дитини. Важливо, щоб діяльність, яка здійснюється у вільний час, давала дитині відчуття радості, задоволення руховими можливостями власного тіла, поглиблювала інтереси, які допомагали б здійснювати творче використання дозвілля, налагодити і полегшити контакти з однолітками, мала позитивний вплив на здоров'я. Вільний час дитини має бути наповненим спокоєм, працею над собою, що забезпечувало б розвиток її особистості. Відповідальність батьків полягає в тому, щоб організувати дозвілля дитини таким чином, аби воно стало елементом її повсякденного життя й приносило якомога більше користі. Тому коли батьки помічають, що дитина цікавиться спортом, то мають організувати її вільний час так, щоб він був зорієнтований на спортивні заняття. Важливо адаптувати форми проведення дозвілля не тільки до уподобань дитини, але і до актуальної стадії її розвитку. По-перше, можна використовувати форму загальних ігор, потім сімейні заняття, у рамках яких практикуються різні форми фізичної активності, щоб нарешті дати змогу дитині брати участь в організованих спортивних заходах (Тобої, 2002). Розвиток інтересів дитини у сфері культурного життя є важливим завданням батьків, які завдяки своєму авторитету й ставленню можуть розвинути у неї інтерес до цього аспекту людської діяльності.

Зацікавленість є результатом співпраці між факторами розвитку та виховання, які збагачуються життєвим досвідом, а також тими можливостями, що надає навколишнє середовище і найближче оточення дитини (Chomicz, 2006). Тому сім'я та люди з безпосереднього оточення, які спроможні надихати дитину, впливають на розвиток її інтересів, включаючи ті, що стосуються проведення вільного часу, за умови, що сім'я виконує свої ролі й функції правильно і неухильно.

У сім'ї дитина розвивається в межах певних культурних цінностей як матеріальних (побут), так і духовних (світогляд), що суттєво впливає на її поведінку у вільний час. Таким чином, доступність частини культурних цінностей означає існування у відповідному колі матеріальних благ, які складають життєве середовище сім'ї. Тому, крім духовних цінностей, важливу роль відіграють матеріальні блага (Каріса, 2004). Звичайно, багатство не має значення як таке, але істотним є вмійний добір і залучення матеріальних цінностей до естетичних і культурних. Багато досліджень свідчить про те, що існує кореляція між формою поведінки у вільний час та рівнем доходу сім'ї (Truszkowska-Wojtkowiak, 2010). Крім того, житлові умови (розмір квартири, обладнання та асортимент предметів, що є у розпорядженні дітей) впливають на раціональне використання дітьми вільного часу.

Дослідження, проведені автором статті на початку поточної декади в групі учнів шкіл міста Сопот, засвідчило, що у більшості сімей батьки не завжди мають час для дитини (38,1 %) і це, безумовно, негативно впливає на всі аспекти, пов'язані з її розвитком, у тому числі на еволюцію зацікавлень дітей. Час, присвячений дитині, насамперед дає змогу з'ясувати її уподобання щодо способів реалізації власних інтересів. Результати опитувань свідчать про те, що деякі батьки не знають, чим насправді цікавляться їхні діти (34,54 %). Вони не знають друзів своїх дітей (42,27 %), які теж суттєво впливають на розвиток конкретних зацікавлень останніх. Діти, оскільки хочуть бути прийнятні в групі однолітків, пристосовуються до неї, наприклад, через інтереси і хобі, які консолідують цю групу. Незнання батьків не дасть змоги правильно керувати зацікавленнями своїх дітей, а отже, це може призвести до втрати останніми їхніх талантів і здібностей.

Таблиця 1

Оцінка участі батьків у спільних поїздках з урахуванням типу школи

Тип навчального закладу	Ні	*Так	Разом
Початкова	96	8	104
% у рядку	92,31 %	7,69 %	
Гімназія	399	87	486
% у рядку	82,10 %	17,90 %	
Ліцей	536	54	590
% у рядку	90,85 %	9,15 %	
Загалом	1031	149	1180

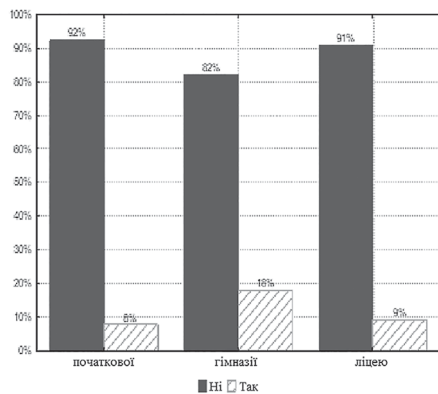
Джерело: власне дослідження.

Тест χ^2 ; $\chi^2[2] = 21$; $p < 0,001$

*Точний тест Фішера; $p < 0,001$

Таблиця 2

Оцінка участі батьків у спільних поїздках з урахуванням типу школи

Джерело: власне дослідження.

Своєю чергою, схема проведення вільного часу, якій надає перевагу сім'я, свідчить про невтішну тенденцію. Результати досліджень вказують на те, що батьки не беруть участі у рекреаційних поїздках з дітьми. Учні середньої школи статистично значно

частіше висловлюють думки про спільні подорожі з батьками. Близько 90 % респондентів не брали участі в жодних поїздках разом з батьками. Згідно з дослідженнями, участь дитини в поїздках пов'язана насамперед зі школою, а не сім'єю. І це перше й основне освітнє середовище дитини. Родина не може мати впливу на формування у дитини активного ставлення до сімейних поїздок, якщо останні не організуються. Дитина і молода людина не матимуть звички до такого проведення дозвілля, якщо це не прийнято в сім'ї. У зрілому віці вони копіюватимуть поведінку батьків, які загалом не брали участі в спільних поїздках з іншими членами сім'ї.

Загалом лише підготовлена до проведення вільного часу дитина зможе не тільки співіснувати в групі однолітків, поділитися своїми враженнями та досвідом, допомогти іншим, а й буде спроможна усвідомлювати важливість власних потреб і прагнень. Організація діяльності у вільний час дає змогу моделювати дружні та просоціальні позиції, а отже, формувати людину, цінну для суспільного життя.

ДЖЕРЕЛА

1. Kapica G. *Dylematy czasu wolnego młodszych uczniów*, [w:] *Pogranicza edukacji*, red. M. Bugdol, M. Kapica, J. Pośpiech, Racibórz 2004, s. 139–151.
2. Klimas R. *Znaczenie książki w życiu dziecka*, „Wychowawca”, 2004, nr 5.
3. Słowska I. *Dzieci i książki*, Warszawa 1959, s. 53.
4. Toboń S. *Wpływ rodziny na wykorzystanie czasu wolnego*, „Życie Szkoły”, 2002, nr 3, s. 150–152.
5. Truszkowska-Wojtkowiak M. *Przemiany czasu wolnego*, Pierwszy draft książki (15.01.2010), Gdańsk 2010, s. 97.
6. Banach B., Gierat W. *Rola turystyki rodzinnej w procesie wychowania* // W: *Podmioty opieki i wychowania*, red. Z. Brańka, Kraków 2002.
7. Chomicz R. *Współczesna rodzina a aktywne spędzanie czasu wolnego studentów*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2006, nr 6/7, s. 39–41.

Лапиан Т.

РОЛЬ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ АКТИВНОГО ОТНОШЕНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ К СВОБОДНОМУ ВРЕМЕНИ

В статье проанализированы роли семьи в формировании культуры свободного времени среди молодежи. Исследование проведено путем собственных наблюдений за деятельностью учеников начальных школ, гимназий и лицеев города Сопот, а также изучения вопроса семейного влияния на отношение к культуре свободного времени в указанной группе. На основе использованной тематической литературы и упомянутых наблюдений обозначены важнейшие задачи в системе домашнего воспитания, освещены негативные тенденции в отношении к свободному времени в современных семьях, даны рекомендации для улучшения текущей ситуации. Сочетание теоретических знаний и данных непосредственного исследования позволило сделать глубокие выводы о состоянии изучения проблемы и предложить некоторые ее решения. Статья является логическим продолжением предыдущего анализа о роли школы в указанном процессе.

Ключевые слова: воспитание, семья, дети и молодежь, культура свободного времени.

T. Łapian

THE ROLE OF THE FAMILY IN SHAPING THE ACTIVE ATTITUDE OF CHILDREN AND YOUTH TOWARDS FREE TIME

Modern civilization puts more and more demands on man, regardless of age. It would not be possible to overcome further barriers of human possibilities, if not the proper implementation and management of individual

regeneration processes in the physical and mental context. Issues related to the proper functioning of the human body are particularly important in relation to a conscious and rational approach to matters related to the use of free time. This issue is particularly important in relation to children and adolescents due to the physical and psychological aspects of the development of the individual in childhood and adolescence.

There is an important role of cultural influences handed down from generation to generation, creating membership of a specific nationality, country or state. In relation to the socio-economic status, it has an impact on development, that depends on the level of parents' wealth and the choice of kindergarten, school, extracurricular activities of the child, etc. It is often the case that families with a medium material status manage the development in this way. their children's interests so that they become the driving force for a career in the future. In turn, in the case of families who are a very wealthy pattern of interest developed in their free time, he is associated with cultivating family traditions.

Research carried out among students of Sopot schools showed, among others, that in a significant number of families, parents do not always have time for the child, and this definitely negatively affects all aspects related to its development, including the evolution of children's interests. Time devoted to the child allows you to recognize his preferences in terms of ways to pursue their own interests. The results of surveys indicate that some parents have no idea what their children are interested in. Parents do not know their children's friends who also significantly influence the development of specific interests of the child. In turn, the pattern of spending free time preferred by the family indicates a disturbing tendency. The results of the cited studies suggest that parents do not participate in recreational trips with children. In fact, only the child who is properly prepared to spend his free time will be able to co-exist in the peer group, share his impressions and experiences, help others, but will remain aware of the importance of their own needs and aspirations.

Key words: *upbringing, family, children and youth, culture of free time.*

Стаття надійшла до редакції 11.04.2019.

Прийнято до друку 15.04.2019.